Fordypningstekst

Terrorangrepet 22. juli 2011

Av 22. juli-senterets utstillingsgruppe. Teksten tar utgangspunkt i utstillingens hovedkilder: dommen i 22. juli-rettssaken (Oslo Tingrett) og 22. juli-kommisjonens rapport (NOU 2012:14). Publisert i juli 2015.

Fredag 22. juli 2011 ble Norge utsatt for et dobbelt terrorangrep. Klokka 15.25 eksploderte en bilbombe i regjeringskvartalet i Oslo. Klokka 17:21 begynte en mann å skyte mennesker som befant seg på Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon – AUF – sin sommerleir på Utøya.

Fem minutter før det første angrepet ble vaktsentralen i regjeringskvartalet varslet om en feilparkert bil ved inngangen til Høyblokka. I denne bygningen var blant annet kontorene til statsministeren og justisministeren. Overvåkningskameraene viste en person kledd i uniformslignende klær forlate bilen.

Denne ettermiddagen var 250 mennesker på jobb i regjeringskontorene i og omkring Høyblokka. I de nærmeste gatene befant det seg ca. 75 mennesker. Idet bomben gikk av var alle disse i livsfare.

Bomben i regjeringskvartalet krevde åtte menneskeliv. Ni personer ble livstruende skadet og mer enn 200 fikk fysiske skader som var mindre alvorlige. Bomben førte dessuten til store materielle ødeleggelser i flere hundre meters omkrets rundt Høyblokka. Regjeringskvartalet og gatene omkring fortonet seg som en krigssone. Det politiske maktapparatet var rammet hardere enn noen gang siden det tyske angrepet 9. april 1940.

Få minutter etter eksplosjonen kom de første politipatruljene og ambulansene til åstedet. Området var kaotisk. Utendørs og inne ble døde og skadde personer funnet blant glass, dokumenter og bygningsdeler.

I løpet av kort tid var hendelsen blitt en verdensnyhet. Nyhetskanaler over hele kloden viste krigslignende bilder fra Oslo sentrum, og det var stor oppmerksomhet om hva årsaken til eksplosjonen kunne være: Var det en ulykke eller var det snakk om et terrorangrep?

Litt før klokken halv seks mottok operasjonssentralen ved politihusene i Oslo, Hønefoss og Drammen alarmerende meldinger fra unge mennesker som var samlet på AUFs sommerleir på Utøya: «En mann i politiuniform går omkring på øya og skyter. Flere ligger nede.» I sosiale medier spredte nyheten seg raskt om at noen hadde begynt å skyte mot menneskene som befant seg på øya.

Angrepet på Utøya pågikk i over en time, før politiet kom seg over til øya og pågrep gjerningsmannen.

Det var 564 mennesker på øya da gjerningsmannen begynte å skyte. 530 av disse var ungdommer som deltok på sommerleir.

Før gjerningsmannen skjøt og drepte sine første offer på øya, hadde leirdeltakerne fått informasjon om eksplosjonen i regjeringskvartalet. Det oppsto panikk etter hvert som det gikk opp for dem at det ble skutt på Utøya. Noen gjemte seg innendørs og i telt, mens andre løp for å finne skjulesteder rundt omkring på øya og ned mot vannet. Flere prøvde å svømme eller ta seg i båt over til fastlandet. Mange ringte og sendte meldinger til familie og venner for å etterlyse hjelp. Og mange ringte politiets nødnummer uten å få kontakt.

I ettertid har politiet fått kritikk for sin håndtering av situasjonen på Utøya. I 22. juli-kommisjonens rapport ble det slått fast at hjelpen kunne og burde ha nådd fram raskere.

69 mennesker ble drept på Utøya. 33 ble skadet. Mange av de overlevende og etterlatte har levd med psykiske plager i ettertid.

Mange fastboende og turister på landsiden mot Utøya dro, med fare for sine egne liv, ut med båt og reddet flyktende leirdeltakere. Uten denne snarrådige og heltemodige innsatsen ville antallet drepte vært enda større.

Terroren 22. juli 2011 skapte stor frykt hos mange, både i Norge og i verden ellers. Mange holdt seg oppdatert gjennom sosiale medier, der folk delte nyheter og spekulasjoner om bakgrunnen for angrepene.

Det offentlige Norge var påpasselig med ikke å gå ut med spekulasjoner over hva som var hendt. Men i regjeringsapparatet og etatene som hadde ansvar for terrorberedskapen antok man tidlig at eksplosjonen i Oslo mest sannsynlig var et terrorangrep. Mange antok også raskt at det var en ytterliggående islamistisk gruppe som sto bak, og at det hadde sammenheng med Norges rolle i de pågående konfliktene i Midtøsten, Afghanistan eller Libya.

Også i befolkningen generelt var det mange som tenkte i slike baner. Utover ettermiddagen og kvelden 22. juli registrerte Antirasistisk Senter et oppsving av hatefulle ytringer mot muslimer og innvandrere på nett. Mange muslimske og fargede innvandrere og norske muslimer opplevde stemningen i Oslos gater og på offentlige transportmidler i og rundt hovedstaden som mistroisk, fiendtlig eller til og med truende. Noen ble utsatt for verbal trakassering, og det skal ha forekommet enkelte begrensede voldsepisoder.

Gjerningsmannen ble pågrepet på Utøya klokka 18:34. Han var en 32 år gammel nordmann som hadde gjennomført begge angrepene alene, etter lang tids planlegging.

Ved pågripelsen hadde han på seg et uniformslignenede antrekk, med politimerker han hadde laget selv. På Utøya hadde han lokket fram mennesker som hadde gjemt seg ved å si at han var fra politiet.

16. april 2012 ble gjerningsmannen, Anders Behring Breivik, stilt for retten.

Han oppga høyreekstremistiske og islamfiendtlige politiske motiver for terrorhandlingene. Han forklarte at han hadde gjennomført dem for å forsvare «det norske urfolk og norsk kultur» mot «multikulturalismen». I hans øyne hadde norske politikere, og spesielt Arbeiderpartiet, sveket landet gjennom sin innvandringspolitikk. Ut fra hans beregninger ville dagens innvandringspolitikk føre til at muslimer kom i flertall, først i storbyer som Oslo i løpet av fem til ti år, og senere i hele landet. Ledende norske politikere deltok ifølge ham i et samarbeid med europeiske eliter for å fremme «multikulturalismen», og denne konspirasjonen ble av politikere og medier holdt skjult for den norske befolkningen. Han betegnet seg selv som ultranasjonalist, og hadde gitt seg selv mandatet til å drepe for å redde «sitt folk».

24. august 2012 ble han dømt til den strengeste straffen som loven gir adgang til 21 års forvaring med en minstetid på 10 år.

Formålet med forvaringsstraff er først og fremst å beskytte samfunnet mot ny alvorlig kriminalitet. Det er ingen øvre grense for forvaring, slik at straffen kan vare livet ut. Forvaringsdom er den eneste straffen som er tidsubestemt, men retten skal likevel fastsette en tidsramme for forvaringen. Det utmåles vanligvis en minstetid, og løslatelse kan ikke skje før etter minstetiden. Den forvaringsdømte kan vurderes på nytt når forvaringstiden utløper. Hvis domstolen konkluderer med at det er gjentagelsesfare, kan forvaringen forlenges.

I rettssaken mot Breivik konkluderte retten med at faren for gjentakelse sannsynligvis vil være stor også etter endt soning i fengsel, og at det derfor var riktig å dømme ham til forvaring.

På kvelden 22. juli 2011 holdt daværende statsminister Jens Stoltenberg en pressekonferanse. Der uttalte han: «Vi må aldri slutte å stå opp for våre verdier. Vi må vise at vårt åpne samfunn består også denne prøven. At svaret på vold er enda mer demokrati. Enda mer humanitet. Men aldri naivitet. Det skylder vi ofrene og deres pårørende.» I dagene etter angrepet deltok flere hundre tusen mennesker i minnemarkeringer over hele landet.

I ettertid husker vi 22. juli som noe av det meste sjokkerende og ufattelige vi har opplevd i Norge. Men vi husker også dette andre: hvordan vi i fellesskap sto opp for og slo ring om verdier som er viktige for oss.

Kilder:

regjeringen.no. «NOU 2012: 14, Rapport fra 22. juli-kommisjonen». https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-14/id697260/

lovdata.no. «Oslo Tingrett – Dom. 24.8.2012» https://lovdata.no/static/file/1016/toslo-2011-188627-24.pdf

Tips til videre lesning:

nrk.no. «Brennpunkt: 22.07.» (dokumentar)

nrk.no. «22. juli-rettssaken» (fra Oslo Tingrett)

regjeringen.no. «Sjokkerende og feigt» – statsminister Jens Stoltenbergs tale kvelden 22.07.11.

regjeringen.no. «En nasjonal tragedie» – statsminister Jens Stoltenbergs tale morgenen 23.07.11.